

dCIDOB 88.

Moviments socials i globalització.

Els moviments de resistència global. Un nou tipus de moviment social?
Salvador Martí i Puig

ELS MOVIMENTS DE RESISTÈNCIA GLOBAL

UN NOU TIPUS DE MOVIMENT SOCIAL?

Salvador Martí i Puig Professor titular de Ciència Política de la Universitat de Salamanca i investigador de l'IGOP-UAB

Existeix el moviment de resistència global? Respondre aquesta pregunta no és fàcil. En primer lloc per l'ambigüitat de la mateixa etiqueta amb què es defineix aquest suposat moviment des de fora: antiglobalitzadors o globalifòbics.

I és que per ara cap dels col·lectius assenyalats com a tals en múltiples reportatges s'auto-defineix amb aquest nom. Es diuen anticapitalistes, anarquistes, zapatistes, okupes, solidaris o alternatius. Però de globalifòbics o d'antiglobalització res de res.

Fins ara els moviments que havien anat florent –l'obrer, el feminista, l'ecologista, l'internacionalista, el gay, etc.– estaven orgullosos de ser precisament el que eren i com sel's qualificava. Què passa doncs amb l'anomenat moviment antiglobalització? Com definir-lo? Potser s'haurà de cercar una altra estratègia a la de cercar deduccions etimològiques. El text que segueix és un intent.

La globalització i el seu impacte polític ▶ Què és la globalització? Certament, existeixen múltiples definicions d'aquest concepte. Segons el Fons Monetari Internacional, la *globalització* és “la interdependència econòmica creixent del conjunt de països del món, provocada per l'augment del volum i la varietat de les transaccions transfrontereres de béns i serveis, com també dels fluxos internacionals de capitals, al mateix temps que la difusió accelerada de la tecnologia”. Amb tot, malgrat l'esmentada definició –encunyada, per cert, per un dels promotors d'aquest procés– n'existeixen d'altres menys neutrals (Stiglitz, 2002). En aquesta direcció, un dels teòrics del tema, Ulrich Beck (1998), distingeix entre els conceptes de *globalització*, *globalitat* i *globalisme* amb l'adjectiu d'acotar i reorganitzar el camp de recerca d'aquest fenomen.

Ulrich Beck equipara el *globalisme* amb la ideologia i el discurs neoliberal, és a dir, a una cantarella que celebra la utopia de l'anarquisme mercantil de l'*Estat mínim* i del progrés lineal i ininterromput, el qual suposa l'aplicació de polítiques de lliure mercat i de desregularització. El segon concepte, el de *globalitat*, es refereix al fet que vivim en una “societat mundial” on les fronteres s'erosionen i existeixen interdependències múltiples. Però aquesta afirmació només és vàlida en el cas de catàstrofes ecològiques, i pel que fa a la mobilitat de fluxos de capitals o a la penetració d'hàbits culturals patrocinats per grans conglomerats mediàtics, però no ho és pas per a la lliure mobilitat de la mà d'obra, l'accés a l'educació o les prestacions socials. En aquest escenari nou, teòrics diferents també han assenyalat la progressiva “deslocalització” dels factors de producció i la interacció constant entre fenòmens locals i globals. La veritat, però, és que aquesta darrera afirmació també té un notable biaix: massa sovint són els rics els qui es globalitzen i els més pobres qui es localitzen. I quan no és així –cal recordar, per exemple, les allaus migratòries– els primers (i els seus estats) construeixen murs de contenció. I, finalment, per *globalització* es designa “aquells processos que tenen com a conseqüència el fet que actors transnacionals s'introdueixin en les capacitats de poder, en les orientacions, identitats i xarxes dels estats, erosionant la seva sobirania i incidint en les polítiques públiques de caràcter macroeconòmic” (Monedero, 1999:7-8).

D'aquesta forma, els tres conceptes ressenyats es refereixen, successivament, al discurs (el *globalisme*), a la interacció dels fenòmens en l'espai mundial (la *globalitat*), i en la desaparició d'un ordre polític basat en la sobirania dels estats (la *globalització*). Així, apareixen nous conceptes que ens indiquen l'aparició d'una *altra era*, amb una nova ideologia (el pensament únic), amb un espai polític dilatat (l'arena política és el món, malgrat que es faci quotidiana en l'àmbit local), i amb un entorn on els actors hegemònics del conflicte ja no són només els estats sinó que apareixen amb força empreses transnacionals, grups d'interès i organitzacions multilaterals que posen en qüestió un dels conceptes clau de la política dels darrers segles: el de la “sobirania estatal”.

Així cal preguntar-nos: Quin control exerceix un Estat sobre la seva política monetària, quan aquest està pendent del seu endeutament extern i sotmès a les fluctuacions de les transaccions financeres internacionals? Com pot un Estat vetllar pel medi ambient de la seva comunitat davant d'agressions com la radiació nuclear apareguda a milers de quilòmetres del seu territori? O, quina influència té sobre els mitjans de comunicació, quan s'han privatitzat la immensa majoria dels sistemes de telecomunicacions públics, i ara s'integren dins dels quatre conglomerats transnacionals? En aquestes condicions, l'Estat s'ha convertit en un més dels actors polítics planetaris, i perd el protagonisme central que havia gaudit abans. Ara el seu rol és competir o col·laborar amb una nova constel·lació d'actors polítics que sovint penetren dins d'àmbits de decisió que els estats havien considerat com a propis i exclusius fins no fa gaire.

Però més enllà de la definició dels conceptes exposats i de la constatació dels canvis que s'han produït durant els darrers temps, és precís veure que en aquest nou escenari, com en tots els processos històrics, hi ha guanyadors i perdedors. En aquesta direcció cal assenyalar, per exemple, que avui les economies avançades –on cal incloure l'Estat espanyol– amb un 16'6% de la població mundial, gaudeixen d'un 78% del PIB mundial i cadascun dels habitants del primer món disposa (com a mínim estadísticament) de 75 euros al dia. D'altra banda, gairebé el 57% de la humanitat, que viu en els països més pobres, sobreviu amb un 6% del PIB global i cadascun dels seus habitants es sosté –o ho intenta– amb dos euros i mig al dia.

Així, a una dècada de la caiguda del mur de Berlín i del triomf total del capitalisme no s'ha observat la tan promesa reducció de la pobresa. Es més, entre 1987 i 1998 el nombre de persones en situació de pobresa extrema ha augmentat, essent la distribució desigual dels recursos la causa principal de la mort, la desnutrició i la fam que sofreixen els habitants del nostre planeta.

Una distribució desigual que, durant les darreres dècades, ha estat negativament dinàmica: l'any 1960 el 20% de habitants més rics de la Terra disposava d'una renda 31 vegades superior a la del 20% més pobre, mentre que l'any 1999 la renda del 20% més ric era 83 vegades superior als pobres (Ziegler,2000:116)

► "Un món al revés". El zapatisme, tot i distanciar-se de les guerrilles anteriors, proposa un món amb valors diferents als de lliure mercat. Lloc: Campament civil del Caracol d'Oventic (Cargol, resistència i rebel·lia per la humanitat).

© Rafel Seguí

Però enfront d'aquesta constatació cal preguntar-se a qui –i com– és precís demanar responsabilitats en un context definit per responsabilitats difoses, interessos opacs i actors que no es troben presents en l'escena pública. Certament sempre han existit dificultats teòriques i pràctiques per conciliar l'afirmació d'un poder estatal sobirà amb la idea de democràcia, però avui, en un ordre desregulat, asimètric, de geometria variable i en canvi constant encara sembla més difícil. Com es pot exigir comptes als qui prenen decisions vitals per a la majoria si no estan vinculats a cap institució pública fiscalitzable? Fins a quin punt es pot parlar de democràcia en un sistema polític on moltes de les mesures dictades transcendeixen a les autoritats escollides per sufragi universal? Hi ha els qui exposen que la globalització també aporta alguna oportunitat com, per exemple, les possibilitats que ofereixen els nous instruments tècnics de la informació, que possibiliten l'aparició d'una ciutadania més instruïda, millor informada i amb major capacitat d'amplificar els seus punts de vista i la seva pressió. Tal com va ocórrer l'any 1998 quan una professora de Dret de la Universitat de Harvard i directora de l'organització Global Trade Watch, Lori

Wallach, va descobrir que s'estava elaborant un tractat sobre inversions estrangeres –l'anomenat Acord Multilateral sobre Inversions (AMI)– que afavoria els inversors en detriment dels estats (fins al punt que els primers podien exigir compensacions per qualsevol acció governamental que pogués disminuir els seus beneficis) i va organitzar una campanya de denúncia que ràpidament va tenir el suport de centenars d'organitzacions internacionals, mitjans de comunicació –com ara *Le Monde Diplomatique*– i una multitud de ciutadans. Davant d'aquesta pressió la iniciativa va paralitzar-se. Amb tot, més enllà de les oportunitats que ofereixen aquestes eines de la “societat de la informació” és necessari pensar també qui són els que la componen. És a dir, cal preguntar-se per l'anomenat *gap* electrònic. En aquesta direcció, l'Informe sobre Desenvolupament Humà del Programa de Nacions Unides pel Desenvolupament de 1999 va fer públic un balanç de l'accés mundial a les noves tecnologies on s'exposava que només un 2,4% dels ciutadans del nostre planeta són usuaris d'Internet (arribant al 26,3% als Estats Units i el 6,9% a la resta dels països de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic, OCDE, mentre que a la resta del món les connexions es concentraven en els àmbits governamentals i en les delegacions de les ONG).

Enfront d'aquesta realitat és possible afirmar que Internet és un altre reflex de com es reparteixen els recursos i el poder en el món. Així ho conclou també el fet que el 90% de les connexions a Internet a Amèrica Llatina es concentren en els sectors amb majors rendes, que el 30% dels usuaris mundials siguin titulats superiors o que el 80% de la informació es trobi en anglès.

D'aquesta forma, amb independència d'utopies i il·lusions, cal percebre Internet com a un mitjà de comunicació en mans dels segments més privilegiats del planeta, la fi del qual és la creació d'un supermercat global al servei d'aquells que tenen quelcom a oferir o que tenen els recursos necessaris per comprar. Així les coses, no està clar si es tracta d'una nova era, però sí d'una *nova economia*.

Com interpretar els moviments de resistència global? ▶ Després d'haver resseguit –breument i a grans traços– els trets més característics de la “nova” societat globalitzada caldria preguntar-se: Què són i què signifiquen els moviments socials de resistència global? Quines novetats aporten en l'àmbit dels moviments socials? Per

observar-ho caldria veure com responem a les preguntes que plantegen les estratègies d'anàlisi desenvolupades per la literatura que estudia aquest tipus d'actors col·lectius, és a dir; en quina conjuntura apareixen? Quin tipus d'acció col·lectiva desenvolupen? Com s'organitzen els elements que el componen? En quin discurs emmarquen els seus greuges? I, finalment, amb quines finalitats? Òbviament, en aquest petit assaig no és possible respondre detalladament i profunda les preguntes plantejades. Amb tot, cal fer referència a la conjuntura en què apareixen, l'acció col·lectiva que despleguen, les seves formes d'organització, el seu discurs i, finalment, l'anàlisi de l'impacte del moviment en la política en particular i en la societat en general. Anem pas a pas.

La conjuntura ▶ Pel que fa a la conjuntura que avui s'ofereix als moviments socials, aquesta es caracteritza per una absència enorme d'espais de socialització política (ja que durant els darrers lustres els partits polítics han anat centrant la seva activitat en funcions cada cop més institucionals en detriment de les tasques socialitzadores i identitàries) i per una tendència a bolcar-se exclusivament en la conquesta d'espais institucionals. A causa d'aquesta dinàmica molta gent jove ha anat manifestant els seus anhels i demandes a través d'espais aliens al món partidari i institucional. D'aquest fet, massa sovint, les elits polítiques han titllat aquestes manifestacions de caràcter “movimentista”, de marginals i anàrquiques. Així, és possible afirmar que, en el cas que ens ocupa, les mobilitzacions que han anat apareixent durant la dècada dels noranta ho han fet “malgrat la conjuntura”, ja que estem parlant d'un període caracteritzat –sobretot després de la càrrega simbòlica que va suposar la caiguda del mur de Berlín– per la poca rellevància d'espais de contestació a l'ordre neoliberal, a causa del fracàs de l'esquerra tradicional i a l'hostilitat cap a qualsevol projecte crític a l'ordre hegemònic. En aquesta direcció, si bé les teories sociològiques que parlen dels processos de mobilització emfatitzen la importància que té una conjuntura favorable (o, segons, l'argot, l'estructura d'oportunitats polítiques) per l'aparició dels moviments socials, en el cas dels moviments de resistència global no ha estat així. Precisament per aquest fet caldria repensar un cop més la relació existent entre les oportunitats i l'acció dels moviments des d'una posició molt més fluïda, imprevisible i creativa. Ja que si bé les oportunitats restringeixen i faciliten l'acció col·lectiva, aquesta també pot generar oportunitats. Per això és necessari referir-nos a l'acció col·lectiva, a la forma en què s'organitzen els moviments i a la seva capacitat de generar nous discursos.

L'acció col·lectiva ▶ Pel que fa a l'acció col·lectiva cal assenyalar que cada grup té una història (i una memòria) pròpia de l'acció col·lectiva, ja que la gent no pot emprar rutines d'acció que desco-neix, perquè en el fons, les rutines són productes culturals que –malgrat la seva evolució– tendeixen a ser molt resistents al canvi. Malgrat això, un dels actius més importants dels moviments “antiglobalització” ha estat la seva continuada creativitat per generar noves formes d'acció col·lectiva amb la qual comunicar i transmetre demandes, establir complicitats i identitat entre els seus membres i, sobretot, desafiar les autoritats.

En aquest sentit, els moviments de resistència global han incorporat al “repertori” d’acció col·lectiva tradicional noves formes que un cop apreses, experimentades, viscudes i assimilades han acabat per integrar-se a la cultura “movimentista”. En el fons, existeixen molts exemples per sostenir aquesta afirmació: la incorporació de les noves tecnologies com Internet (que va suposar l’aparició de la primera “guerrilla virtual” situada al bell mig de la selva Lacandona), la convocatòria de milers de joves a les ciutats on se celebren fòrums internacionals amb l’objectiu de bloquejar-los (com va observar-se a Seattle, Washington, Praga, Niça, Davos o Barcelona on persones disfressades de tortugues ninja o d’arbres es llençaven com “núvols de mosquits” als accessos dels edificis on es celebraven les convencions o en els hotels on s’allotjaven els funcionaris internacionals). Però per tal que aquestes accions tinguin transcendència aquests moviments socials han hagut de generar una relació més o menys simbiòtica amb els mitjans de comunicació, ja que sovint aquests només es preocupen per l’acció concreta que realitza un moviment en un moment donat i no per les raons que l’han motivada o, fins i tot de vegades, han distorsionat les demandes i els fets.

Així, com a resultat d’aquesta dinàmica, alguns moviments de resistència global han experimentat els efectes de la lògica dels *mass media* en els seus repertoris d’acció col·lectiva.

Una vegada convençuts que l’èxit o el fracàs de la protesta està condicionada per l’interès que mostren els mitjans, no hi ha dubte que el repertori, el discurs i la simbologia dels moviments de resistència global s’han anat adaptant (amb algunes excepcions, cal dir-ho) a la nova realitat mediàtica.

I així ho exemplifiquen algunes de les accions més paradigmàtiques dels darrers anys produïdes pels moviments. Una “penjada” d’un membre de la Plataforma “0’7% i més” de Lleida amb una tenda de campanya flotant en el campanar de la Seu de la mateixa ciutat durant 23 dies per demanar una Llei de Cooperació estatal transparent; les accions “caça-lobbies” (amb persones disfressades de forma similar als protagonistes de la pel·lícula *Caçafantomes*) organitzades arran de la “Campanya contra l’Europa del capital i la guerra” del 13 i 14 de març a Barcelona; o el fet de que la *Confédération Paysanne* inundés els Camps Elisis de París amb ovelles o que el seu líder, José Bové, desmuntés la construcció incipient d’un establiment de la cadena McDonald’s a la petita localitat francesa de Millau, en són una mostra.

© Rafel Seguí

► “Escola dels zapatistes”. “Aquí estem, som la dignitat rebel”. Per a les petites comunitats desplaçades pel conflicte, l’esforç de mantenir l’educació autònoma les confirma en la seva dignitat. Lloc: Campament II de desplaçats, Polhó.

La dimensió i l’organització ► Pel que fa a la dimensió i l’organització d’aquests moviments queda clar que aquests només són grans en un sentit merament nominal, ja que en realitat s’assemblen molt més a constel·lació de petits grups, xarxes socials i connexions que no pas a una organització sòlida perfectament vertebrada. Per això quan s’analitza el moviment contra el deute extern o el zapatisme el seu estudi no pot circumscriure’s a les organitzacions que els lideren –allò que la teoria de la mobilització anomena el “nucli dur” o els “emprenedors”– perquè si ho féssim així només ens quedaríem amb l’espinada del moviment. D’aquesta forma és important observar l’entorn del qual sorgeixen els militants, i que nodreixen el moviment antiglobalització. L’entorn el configuren els espais quotidians on es reuneix la gent per treballar o realitzar activitats socials –que podríem qualificar-los com els “nuclis socials de micro-mobilització”–, que és on s’estableixen els vincles a partir dels quals la gent es coneix, es compromet, genera llaços i decideix emprendre determinades mobilitzacions o “mogudes”.

Però una vegada localitzats aquests espais caldria estudiar què és el que fa possible l’aparició de “coalicions socials” àmplies que posen en marxa cicles de mobilització. És en aquest tema que apareix el dilema de crear organitzacions que siguin suficientment fermes per organitzar activitats de forma continuada però també prou flexibles per canviar segons les circumstàncies i per no enquadrar els seus simpatitzants en una estructura que els limiti la seva autonomia. En referència a aquesta exigència s’ha discutit molt sobre els avantatges que ofereixen les noves tecnologies.

No és cap novetat exposar que avui la major part dels moviments socials de resistència global del món utilitzen Internet com a una forma privilegiada de comunicació i organització. Internet, certament, ofereix als moviments una eina de comunicació que permet la flexibilitat i la coordinació; és capaç de transmetre un esdeveniment a temps real i difondre’l extensivament; pot estendre codis culturals i valors en un marc que s’indueix a la coalició i l’agregació; i possibilita l’existència de “trinxeres” de resistència locals i fer-les rellevants per a la res-

ta del món. En el fons, l'articulació de múltiples protestes que han acabat aterrant en un lloc concret –i simbòlic del planeta– com ara Seattle, Gènova o Barcelona no haguessin estat possible sense Internet que és, segons exposa Manel Castells (1998), la “connexió global i local”.

Amb tot, no es pot pas afirmar que els moviments siguin un producte d'Internet, perquè aquest és només això: un instrument que desenvolupa i amplifica. Però Internet no canvia comportaments ni crea codis. Internet només potencia les conductes a partir d'allò que existeix. Una de les “descobertes” dels estudiosos de les noves tecnologies, quan van voler mesurar l'impacte i la influència que té Internet sobre la sociabilitat, va ser quelcom que contradia els mites existents respecte de la web. La “descoberta” va ser el fenomen anomenat “com més, més...”, és a dir, com més xarxa social física es té, més s'utilitza Internet; i com més s'utilitza Internet més es reforça la xarxa física existent. Altrament dit, que només quan hi ha persones i grups amb unes xarxes de sociabilitat sòlides hi ha correlació entre la sociabilitat real i la virtual (Castells, 2000).

En aquest sentit, si bé és important tenir en compte la xarxa virtual per comprendre els moviments socials contra la globalització realment existents, encara és més necessari observar prèviament l'existència dels espais quotidians on es difonen els valors dels quals aquests parteixen.

És a dir, Internet no va crear el subcomandant Marcos, el Moviment de Resistència Global, el Public Citizen o l'Human Rights Watch, però probablement sense Internet aquests mai no haguessin estat el que avui representen.

Generadors de discurs ▶ I finalment, és precís observar a aquests moviments com a generadors de discurs. La mobilització depèn de “cosmovisions” compartides, ja que els greuges i les injustícies socials per si soles no són suficients per suposar l'inici de l'acció col·lectiva. Perquè aquesta es doni ha d'existir una consciència de la situació i un discurs social que la relacioni amb polítiques determinades. En aquesta direcció és necessari un discurs que faci tres tasques. La primera és oferir un diagnòstic que expliqui la realitat a través de valors determinats que visualitzin els greuges. La segona és elaborar un pronòstic optimista en el cas que es dugui a terme algun tipus d'acció col·lectiva. I la darrera tasca és motivar els individus perquè es mobilitzin. Es tracta, en definitiva, d'incidir i redefinir les creences socials

▶ “Che i estrella”. El zapatisme és un moviment de resistència a la globalització, al pensament únic i al neoliberalisme, i un referent per a altres lluites amb les quals comparteix símbols. Lloc: Polhó.

compartides que configuren el “sentit comú” i fer que s'actui d'acord amb aquest. Així, l'èxit dels moviments socials es relaciona amb la capacitat d'introduir determinats temes i percepcions en les creences ja existents en la població com va fer, per exemple, la campanya Jubileu 2000 en una comunitat progressivament sensibilitzada per les desigualtats entre el Nord i el Sud, o la proposta d'Amnistia Internacional de crear un Tribunal Penal Internacional després del que va passar als Balcans o en la regió dels Grans Llacs.

D'aquesta manera, el discurs elaborat des dels moviments pretén impactar en l'acció col·lectiva com a un dispositiu que redefineix com a injust allò que prèviament s'havia considerat, simplement, desafortunat. I és que una tasca fonamental dels moviments socials és convèncer que les indignitats de la vida quotidiana no estan escrites en els estels, sinó que gairebé sempre poden atribuir-se a algun equilibri polític i que, per tant, poden canviar-se a través de l'acció col·lectiva.

Un exemple: la Consulta Social per l'Abolició del Deute Extern ▶

És per això que també podríem definir els moviments socials com a agents que desafien el discurs dominant i que mobilitzen determinats sectors de la societat, com va fer-ho la Xarxa Ciutadana per l'Abolició del Deute Extern (XCADE). En el cas de la XCADE (en convocar la ciutadania a la consulta social) va elaborar un discurs que partia de l'existència d'un món dividit entre un Nord poderós i un Sud dependent, on

els països del Nord concentren la riquesa i controlen les institucions multilaterals (com el Banc Mundial o el Fons Monetari Internacional) que dicten les polítiques que impedeixen el desenvolupament dels països del Sud. En aquest sentit allò que la XCADE exposava era una visió de l'estat del món a través d'un diagnòstic on l'actitud de les autoritats del Nord és una de les raons de la situació de misèria que viu la majoria dels habitants del Sud. Així, el que la XCADE volia exposar era que la pobresa i la misèria que avui pateix el 68% de la població que viu en el planeta no és una fatalitat, sinó el fruit d'un ordre determinat que pot canviar-se si es lluita en la direcció adequada –com, per exemple, participant en la Consulta Social per l'Abolició del Deute Extern (Ibarra y Martí,2003).

En aquest sentit la XCADE interpretava la realitat (un món dividit entre el Nord i el Sud), feia un diagnòstic (la necessitat de canviar les polítiques de domini del Nord cap al el Sud) i exposava possibles mesures concretes (l'abolició del deute) que només podrien aconseguir-se a través de la mobilització ciutadana: com ara la convocatòria d'una Consulta Social. Però per tal que la gent es sumés a aquesta iniciativa era necessari elaborar un discurs que mobilitzés la ciutadania. I aquest va ser un discurs que apel·lava a la urgència i a la possibilitat d'obtenir un impacte en la societat i en les institucions. La urgència provenia del fet que era precís actuar en aquella oportunitat (el dia 12 de març de l'any 2000), ja que aquell era el moment perquè tothom es manifestés en la Consulta Social i que si no es feia s'hauria d'esperar quatre anys més per trobar una situació semblant. Alhora, aquesta fita es relacionava amb el fet que era en aquells precisos instants en què també es realitzaven campanyes en la mateixa pretensió –com ara la de Jubileu 2000– o propostes per reduir el deute dels països pobres més endeutats –la iniciativa HIPC. En aquesta línia els activistes de la XCADE van intentar oferir un panorama en què era possible una alternativa que només podria aconseguir-se a través de l'acció.

Òbviament aquests arguments formen part d'una visió que sobreestima l'existència d'oportunitats. Però cal dir que l'única forma de transformar quelcom parteix de la base de creure-ho prèviament. De fet, només les percepcions poc realistes del que és possible poden alterar la realitat. Es tracta de dir un cop més la frase: “ho vam aconseguir perquè no sabíem que era impossible!”.

Els resultats ▶ I finalment, abans d'abandonar el tema, és precís detenir-se en la qüestió dels resultats de l'activitat dels moviments de resistència global, ja que després de totes les preguntes plantejades cal preguntar-se: Quins són els fruits que s'obtenen després de tants esforços? O, tant de merder per a què? Aquestes inquietuds són prou rellevants ja que sempre s'atribueix als moviments transformacions múltiples en tots els àmbits polítics. En el simbòlic, amb canvis en el sistema de valors, en les opinions i en la formació de noves identitats col·lectives. En el mapa d'actors, amb la capacitat de fer emergir nous actors polítics o de generar canvis en l'estructura de representació política i en els sistemes d'aliances. En l'institucional, amb

l'habilitació de nous espais i mecanismes estables de negociació amb les autoritats. I en les polítiques públiques, impulsant –o bloquejant– el canvi de certes polítiques governamentals (Ibarra, Martí i Gomà,2002).

En el cas que ens ocupa queda clar que els moviments antiglobalització han elaborat una nova simbologia de resistència enfront d'un ordre de coses que, des de finals dels vuitanta, semblava impossible discutir. Certament, des de la caiguda del mur de Berlín, els governants i els directius de les agències multilaterals van elaborar una retòrica on s'exposava que les polítiques que s'estaven executant eren “les úniques possibles” i que, per tant, no hi havia espai per a l'oposició, la dissidència o la simple discussió. Amb tot, l'aparició d'aquests moviments ha suposat l'aparició d'esquerdes dins d'aquest discurs fins al punt que a les darreres cimeres internacionals els mateixos dirigents del Fons Monetari Internacional –en un lloable exercici d'humilitat– han expressat que les persones que es manifesten al carrer també tenen les “seves raons i motius”.

Pel que fa al mapa d'actors i l'impacte en les institucions, l'aparició d'aquests moviments ha suposat una tempesta dins de la bassa d'oli en què fins fa poc navegaven molts partits, representants i grups d'interès.

Amb l'aparició d'aquests moviments, molts actors han hagut de posicionar-se sobre temes que des d'aleshores no estaven a l'agenda, a la vegada que apareixien nous espais on se celebraven debats que plantejaven una altra forma de concebre la política, la ciutadania i la globalització.

Els “Encontres intergal·làctics per la humanitat i contra el neoliberalisme” endegats per l'EZLN o el Fòrum Social Mundial de Porto Alegre en són una mostra.

El que encara s'ha de veure, però, és l'impacte d'aquests moviments en les polítiques dels governs i de les institucions multilaterals. Potser que encara es necessiti una certa distància temporal per poder veure en perspectiva quins han estat els resultats de tantes campanyes, contracimeres, fòrums, bloqueigs i encontres. O quins seran els fruits de les idees crítiques i alternatives que, de forma massiva i instantània, circulen per la xarxa.

Existeix realment el moviment o ens l'hem inventat? ▶ De tot el que hem exposat fins ara sembla que l'aparició de xarxes de resistència global contradiu la hipòtesi elaborada durant la

primera meitat dels noranta on es deia que els “nous” moviments socials (pensant bàsicament en la majoria de les ONG que van aparèixer durant la dècada passada) havien suposat l’abandó de les relacions conflictives amb les institucions polítiques, fent de la seva tasca una qüestió més propera a la gestió de recursos escassos –focalitzant la seva atenció a assumptes concrets i específics– que a la política. Però el que ha succeït durant els darrers anys sembla contradir la hipòtesi en qüestió. L’aparició de nous moviments de caràcter radical que presenten majoritàriament un discurs holístic, confrontatiu i global tornen a donar als moviments socials recents un cert grau de conflictivitat.

Així doncs, es podria afirmar l’aparició d’un nou tipus de moviment social que es diferencia de l’immediatament anterior per la seva voluntat crítica i confrontativa alhora que es diferencia dels moviments resistents dels anys seixanta i setanta per la seva estructura organitzativa difosa i etèria. Per això no és estrany que sovint molts analistes prefereixin qualificar el moviment de resistència global com a una “onada de mobilitzacions” enfront d’algun esdeveniment puntual (com ara la realització d’una contracimera o l’organització d’un fòrum social) que d’un moviment pròpiament dit. Aquesta afirmació podria sostenir-se argumentant que a l’interior d’aquestes manifestacions s’hi troben col·lectius, organitzacions i formacions polítiques amb posicionaments múltiples i diversos i que l’únic que els uneix és un mínim denominador comú: l’oposició i crítica a l’ordre hegemònic realment existent. Però no només és això, aquesta hipòtesi també podria recolzar-se demostrant la dèbil estructura orgànica d’aquest tipus de manifestacions, dissolent-se després de cada acte deixant només unes pàgines web amb manifestos.

Amb tot, a partir d’aquest nou fenomen ha aparegut entre notables col·lectius del país una sensibilitat comuna i moltes complicitats compartides, una memòria col·lectiva, noves dinàmiques de treball (a través de grups d’afinitat i de vincles extensos), noves maneres d’entendre la política (focalitzant l’espai local i l’internacional), com també l’aparició de xarxes latents que s’activen arran de determinades mobilitzacions puntuals, si bé és cert que durant la resta de temps cadascuna treballa en el seu espai quotidià.

Certament no és gratuït debatre si estem parlant d’un nou tipus de moviment o només d’un aplec d’iniciatives. És difícil concloure aquest debat però de tot el que s’ha exposat potser caldria ser agosarats i llançar la hipòtesi de l’aparició d’un nou tipus de moviment social. Un moviment més lax, que aplega diverses identitats socials bàsiques i que pren forma gràcies a les noves tecnologies i a l’escurçament de les distàncies reals. En definitiva, d’un moviment que, si bé només s’activa públicament en moments puntuals, té una capacitat notable per coordinar activitats reivindicatives i crítiques amb un gran ressò mediàtic. I mentre, entre fòrum i contracimera, cadascuna de les seves parts actua en el seu entorn més proper, i dóna al moviment una sensació d’hivernació que només s’interromp a l’escalf d’algun esdeveniment puntual. Caldria doncs qualificar-lo com a un moviment latent que només desplega les seves potencialitats de forma cíclica, gairebé estacional. ■

Nota >

Aquest text ofereix de forma abreujada idees ja desenvolupades en altres textos del mateix autor i que se citen en l’apartat de referències bibliogràfiques

Referències bibliogràfiques citades >

- BECK, ULRICH *¿Qué es la globalización? Falacias del globalismo, respuestas de la globalización*. Barcelona: Paidós, 1998.
- CASTELLS, MANUEL *La era de la información. Economía, sociedad y cultura*. Vol. 2. Madrid: Alianza, 1998.
- (2000) “Internet y la sociedad red”. En: *Lliçó inaugural del programa de societat de la informació i el coneixement*. <http://www.uoc.es/web/cat/articles/castells/print.html>
- IBARRA, PEDRO y GRAU, ELENA *Una mirada sobre la red. Anuario de movimientos sociales*. Barcelona: Icària, 2000.
- IBARRA, PEDRO; MARTÍ, SALVADOR i GOMÀ, RICARD (Coords) *Creadores de democracia radical. Movimientos sociales y políticas públicas*. Barcelona: Icària, 2002.
- IBARRA, PEDRO I MARTÍ, SALVADOR “Los movimientos antiglobalización”. A: Adell y Funes (eds.) *Movimientos sociales: Cambio social y participación*. Madrid: UNED, 2003.
- MARTÍ, SALVADOR *El movimiento antiglobalización explicado a los meus pares*. Barcelona: Columna, 2002.
- “El movimiento antiglobalización en 2001”. A: Ibarra, Pedro y Grau, Elena *El futuro de la red. Anuario de movimientos sociales*. Barcelona: Icària, 2002.
- MONEDERO, JUAN CARLOS “Apocalípticos e integrados frente a la globalización”. A: *Revista de Libro*. No. 27, 1999.
- STIGLITZ, JOSEPH *Malestar en la globalización*. Barcelona: Edicions 62, 2002.
- ZIEGLER, JEAN *La fam al món explicada al meu fill*. Barcelona: Edicions 62, 2000.